

VİCDANLI İNSANLARIN ORTAK AMACI: SÖMÜRÜSÜZ BİR DÜNYA

28 Ocak 2022

Yıldırım Koç

Sömürünün ve baskının hakim olduğu, insanların bencilleştirilip yalnızlaştırıldığı, doğanın tahrip edildiği, doğal kaynakların yağmalandığı bir dünyada yaşıyoruz.

Bugün insanlığın ulaştığı üretkenlik düzeyi tüm insanların günün koşullarında insanca yaşayabilmeleri için gerekli ürünleri üretebilecek ve hizmetleri sunabilecek düzeydedir. Atatürk'ün döneminde böyle değildi. Buna karşın, bir tarafta servetler birikirken, diğer tarafta yoksulluk artıyor. Bir tarafta yoksulluk ve açlık varken, diğer tarafta bazı ürünler, fiyatları düşmesin diye tahrip ediliyor. Bir tarafta ihtiyaç içindeki insanlar, diğer tarafta kullanılmayan üretim kapasitesi ve insangücü (işsizlik) var.

Bu adaletsizliğin sürdürülebilmesi için baskı uygulanıyor; insanları sessizleştirecek, uyutacak ve hatta başkaları üzerinde baskı aracı olarak kullanılmalarını sağlayacak araçlar geliştiriliyor. Televizyon kanallarının çoğunun eğlence programları, filmleri, dizileri, tartışma programları hep bu amaca yönelik. Hakim sınıflar, dini inanç ve duyguları da bu amaçla kullanmaya çalışıyor.

Bu adaletsizlik ve baskılar, insanların önemli bir bölümünde kişilik bozulmalarına yol açıyor. Hayatta ve ayakta kalabilmek isteyenlerin büyük kısmı bencilleşiyor, bireycileşiyor; insan ilişkilerinde dayanışma ve dostluk değil, çıkar hesapları belirleyici oluyor.

Bencillik ve bireycilik insanın doğal özelliği değildir. İnsanın temel ve doğal özelliği, varlığını koruyabilme güdüsüdür. Sınıflı toplumlarda ve özellikle içinde yaşadığımız kapitalist toplumda, varlığını koruyabilme çabası insanı bencil ve bireyci yapıyor. Sınıfların ve sömürünün olmadığı bir toplumdaysa varlığın korunabilmesi toplumsal dayanışmaya bağlıdır.

Diğer taraftan, sınıflı toplumlarda baskı ve sömürüye karşı mücadele, bireycilikten ve bencillikten kurtulmayı gerektiriyor. Bireycilik ve bencillikten kurtulma süreci, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya kurma mücadelesine katılmakla başlıyor.

Günümüzde doğanın sunduğu ve çocuklarımızdan ödünç aldığımız kaynaklar hızla israf ediliyor, tüketiliyor. Kapitalistler insanları daha fazla tüketmeye yöneltiyor. "Modasının geçtiği" ileri sürülerek, eskimemiş birçok ürün çöpe gidiyor. İnsanlar, kullandıkları cep telefonlarıyla, marka giysileriyle, altlarındaki arabalarla kişilik buluyor ve itibar kazanıyor veya itibar kazandığını zannediyor. Bu süreçte de doğa tüketiliyor. Kapitalizme karşı çıkmadan "çevrecilik" yapanlar ise kanserli hastaya ağrıkescici veriyor.

İçinde yaşadığımız düzenin adı kapitalizmdir; kapitalizmin emperyalizm aşamasıdır.

Emperyalist ülkelerin halkları, başka ülkelerin sömürülmesinden sağlanan kaynaklardan pay aldıkları için, maddi sorunlarını büyük ölçüde çözebiliyor. Ancak onlar da giderek daha bencilleşiyor, yalnızlaşıyor, insanlıktan çıkıyor. Bu toplumlarda içki, sakinleştirici ilaçlar ve uyuşturucu yaygınlaşıyor, intiharlar artıyor. İnsanlar yalnızlaşmalarına çözümü dostlukta değil, psikologlarda arıyor.

Emperyalizmin sömürüsü altındaki ülkelerde yaşayan insanların sorunları daha da büyük.

Bugüne ilişkin bu gözlemler yalnızca çağımıza özgü değil.

Sınıflı toplumlarda binlerce yıldır benzeri sorunlar yaşandı; ancak kapitalizm ve özellikle kapitalizmin emperyalizm aşamasında bu sorunlar giderek daha da arttı.

Başka bir dünya mümkün mü?

(i) Sömürünün ve baskının olmadığı, üretim araçlarının çoğunun mülkiyetinin emek yanlısı devletin elinde olduğu, insanların toplumsal üretime yeteneklerine göre katkıda bulunup üretilen ürünlerden ihtiyaçlarına göre pay aldığı, yoksulluğun ve adaletsizliğin olmadığı, (ii) insanların bencillikten kurtulup birbirine kardeşçe, yoldaşça, dostça yaklaştığı, (iii) doğanın sunduğu zenginliklerin akıllı bir biçimde kullanıldığı bir dünya yaratılamaz mı?

Geçmişte böyle veya benzeri bir dünya düşünen ve/veya yaratmaya çalışan çok sayıda insan oldu. Atatürk bu insanların en önemlilerinden biriydi. Bugün de bu mücadeleyi sürdüren insanlar var.

Böyle bir dünyanın yaratılabilmesi için, kâr düzeninin sona erdirilmesi veya en azından devletin sıkı biçimde kontrolü altına alınması şarttır. Diğer bir deyişle, hayatın her alanında devlet veya kamu mülkiyeti, devlet denetimi, devletin yönlendirmesi zorunludur. Mal üretimi ve hizmet sunumunun kâr amaçlı olmaktan çıkarılarak, insanların ihtiyaçlarını esas alan biçimde sürdürülebilmesi ancak özellikle üretim araçları üzerinde kamu mülkiyeti veya devlet mülkiyetiyle mümkündür. Atatürk'ün kurduğu düzende devletin böylesine önemli bir rolü ve işlevi vardı.

Böyle bir dünyanın yaratılabilmesi için, planlı ekonomiye ihtiyaç vardır. Elinde olanak bulunanlar, kendi kârlarını azamileştirmek için istedikleri gibi yatırım yapmamalıdır. Ekonominin yönetimi, "piyasa" adı verilen sermaye sahiplerine terk edilmemelidir. Devlet, ekonomiye çeşitli biçimlerde doğrudan yön vermenin ötesinde, ekonominin bütününe planlamalı ve özel sektöre de bu plana uyma yükümlülüğü getirmelidir. Atatürk'ün kısmen kurabildiği ekonomik yapıda bu yapılmaya çalışıldı.

Böyle bir dünyanın yaratılabilmesi için, insanların kulluktan veya kölelikten kurtulması, temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması, insanların refah ve güvenliğinden devletin sorumlu olması gerekmektedir. Atatürk'ün Türkiye'de öncelikli olarak halkçılıkla yapmak istediği buydu. Ancak şeyhlerin, toprak ağalarının, aşiret reislerinin, padişahın, halifenin, din adamlarının kulluğundan kurtulan insanlar demokrasi uygulayabilir. Bu listeye kadınların erkek kulluğundan, işçilerin de sermayedar kulluğundan kurtarılması eklenmelidir. Atatürk, elindeki çok sınırlı olanaklarla, bunlara çaba gösterdi.

Çağımızda bunların uygulanabildiği düzenlere "sosyalizm", bunları yapmaya çalışanlara veya yapanlara da "sosyalist" deniyor.

Emperyalistlerin, yerli sermayedarların, toprak ağalarının, şeyhlerin, aşiret reislerinin, din adamlarının, vb. insanlar üzerindeki baskı, tahakküm ve sömürsü sona erdirilmeden, insanların huzur ve mutluluk içinde yaşayacağı bir ülke ve dünya yaratılamaz. Atatürk, kendi döneminin olanaklarından azami ölçüde yararlanarak, böyle bir Türkiye yaratmaya çalıştı ve önemli ölçüde de başarılı oldu. Bu yapılanlara ve bu düzenin adına ne denmiş olursa olsun, Türkiye'ye özgü bir sosyalizmden başka bir şey değildir.

Tarih boyunca onbinlerce insan, yeryüzünde insanların dostça, yoldaşça ve namerde muhtaç olmadan temel ihtiyaçları karşılanarak huzur içinde mutlu yaşamaları için çaba gösterdi; ortaklaşmacılığı, iştirakçiliği savundu.

Atatürk, başardıklarıyla bu insanlar içinde özel bir yere sahiptir.

Bazı düşünürler, insanların bu şekilde yaşayabilecekleri bir dünyanın düşünüyü kurdu, ütopyalar yarattı, bu konuda kitaplar yazdı.

Bazı düşünürler kitap yazmakla yetinmedi ve hatta kitap yazmaya vakit bulamadı; sömürüye ve baskıya karşı direnme eğilimindeki insanları örgütleyip mücadeleye soktuğunda, önlerine hedef olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünya koydu. Bu hareketlerin bir bölümü belirli sürelerde başarılı bile olabildi.

Bazı düşünürler, mevcut düzene başkaldırmadan, düzen içinde çölde vaha türü alternatif birimler oluşturmaya, arzuladıkları sömürsüz düzeni buralarda hayata geçirmeye çalıştı. Yaratılan başarılı örneklerin toplumun diğer kesimleri tarafından benimseneceği ve uygulanacağı umuldu.

Bazı düşünürler, içinde yaşanan sistemle kavgaya girişmeden ve ayrı bir mekan yaratmadan, günlük ilişkilerinde eşitlikçi bir dünya yaratmaya çalıştı. Belirli bir topluluğun mensupları arasında dostluk ve dayanışma teşvik edildi, "kâmil insan" (olgun insan) yaratılmaya çalışıldı.

Bu çabalarda kitlelerin harekete geçirilmesinde dini inançlardan da yararlandı. İnsanlığı kurtaracak mehdi beklendi veya geldiğine inanıldı. İnsanlığın gelişiminde büyücülükten dini inançlara geçilmiş olmasına karşın, doğaüstü güçlere umut bağlayan ve mucizelere inanan hareketler oldu.

Tüm bu girişimlerin kitlesele bir destek bulabilmesi ise ancak ekonomik ve toplumsal sıkıntı ve sorunların artmasıyla mümkün olabildi.

Anadolu'da Baba İlyas ve Baba İshak'ın başını çektiği Babailik hareketi, Şeyh Bedreddin'in müridi Börklüce Mustafa'nın ve benzer birçok devrimcinin çabaları, baskı ve sömürüye karşı başkaldırma ve eşitlikçi bir dünya yaratma mücadelesinin örnekleridir. Bunlar başarısız kaldı; Atatürk başarılı oldu.

19. yüzyıldan itibaren, özellikle kapitalizm döneminde yaşanan büyük sıkıntılardan kurtulmak için üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti savunan sosyalist düşünürler ve örgütlenmeler ortaya çıktı. “Sosyalizm” kavramının ilk olarak Saint-Simon’un yandaşlarından Pierre Leroux tarafından 1832 yılında ortaya atıldığı ileri sürülür. Bu kavram, 1830’lu yıllarda İngiltere’de Robert Owen’in yandaşları tarafından da kullanıldı. Saint-Simon (1760-1825), Robert Owen (1771-1858), Charles Fourier (1772-1837), Pierre Joseph Proudhon (1809-1865, “bilimsel sosyalizm” kavramını ilk kez Proudhon’un geliştirdiği ileri sürülmektedir), Wilhelm Weitling (1808-1871), Etienne Cabet (1788-1856), Louis-Auguste Blanqui (1805-1881), Louis Blanc (1811-1882) sosyalizm tarihinin önemli düşünürleridir. (Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism, Its Rise, Growth and Dissolution, Vol.1, the Founders*, Clarendon Press, Oxford, 1978, s.182-217)

Karl Marx ve Frederick Engels, bu sosyalist düşünürler içinde, özel bir yere sahiptir.

Karl Marx, kendi düşünce sistemini “eleştirel materyalist sosyalizm” (critical materialist socialism) olarak nitelendiriyordu. Engels ise “eleştirel ve devrimci sosyalizm” (critical and revolutionary socialism) veya “bilimsel sosyalizm” (scientific socialism) kavramlarını kullanıyordu. (Georges Haupt, “Marx and Marxism,” Eric J.Hobsbawm (ed.), *The History of Marxism, Volume One: Marxism in Marx’s Day*, Indiana University Press, Bloomington, 1982, s.275-276) Günümüzde bilimsel sosyalizm diyoruz.

Ancak sosyalizm düşüncesi Marx ve Engels ile sınırlı değildir. Bilimsel sosyalizme onlardan sonra birçok düşünür ve siyasi önder önemli katkılarda bulundu. Ancak sosyalizm pratiği Sovyetler Birliği, Moğolistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyet, Arnavutluk, Yugoslavya, Küba ve diğer sosyalist ülkelerin pratiğiyle sınırlı değildir. Her ülkenin sosyalizm anlayışı ve uygulaması farklı oldu ve olacak.

Atatürk, ütopyalara ilişkin kitaplar yazmadı. Günün koşullarında yapılabilecek olanın en fazlasını, zamanı geldiğinde, koşullar olgunlaştığında veya koşulları olgunlaştırdığında, adım adım uygulamaya koydu. Son derece gerçekçi değerlendirmeler temelinde, insanın insanı sömürmediği ve ezmediği, insanların dostça yaşadığı bir Türkiye yaratmaya çalıştı. Bunun için başvurduğu araçlar da devletçilik (üretim araçları üzerinde kamu mülkiyeti veya toplumsal mülkiyet veya devlet mülkiyeti), ekonomik hayatın büyük bölümünün devletin kontrolü altında olması, ekonomik planlama ve halkçılıktı. Sosyalizm bundan başka nedir ki!